

Út a könyvkötéstől a művészkönyvek tervezéséig

B. Fischer Christina művészeti tevékenysége

Giacomo Leopardi (az olasz nép Petőfije) születésének 200. évfordulója alkalmából 1997-ben nagyszabású nemzetközi könyvkötés-tervező versenyt hirdettek. A bemutatásra érdemes alkotásokat 1998-ban Macerata-ban mutatták be. A megkeresett könyvkötők közül 38 országból 917 döntött a részvétel mellett. A több száz határidő előtt benyújtott munkák közül 125 kötetet díjaztak, köztük **B. Fischer Christina** alkotását is. A nagy sikerre való tekintettel 2001-ben egy újabb versenyt hirdettek, ezúttal *Assisi Szent Ferenc* (1182-1226) halálának 775. évfordulójának alkalmából. A téma az eredeti, pergamenre íródott Naphimnusz ez alkalomból kiadott hasonló példányaihoz kapcsolódott. Egyedi kötéstervezés volt a feladat, amelyben a forma követi a tartalmat, a könyv „öltözéke” is tükrözi, vizuálisan is megjeleníti a Naphimnusz és *Assisi Szent Ferenc* szellemiségét, a szöveg tartalmi lényegét. A jelentkezők (a részvételi díj befizetése ellenében)

megkapták a földrészek különböző országainak nyelvén kinyomtatott pergamentöredék verset, fűzésnélküli, önálló ívekben. A kész alkotásokat (valamint a kész könyvekről szóló mellékelt részletes leírásokat) egy nemzetközi zsűri bírálta el 2002 februárjában. A zsűritagok nem voltak könnyű helyzetben, hiszen a versenyre 42 országból 1007 pályázó küldte el egyedi tervezésű művészi kötését. A zsűri 300 kötetet tartott érdemesnek arra, hogy kiállítsák a Vatikáni Könyvtár és más szponzorok támogatásával. A köteteket két helyszínen megosztva, Assisiben és Macerata-ban tekinthették meg. A kiállított pályamunkák közül a bírák által legjobbnak vélt száz műalkotást oklevéllel és emléklappal (1. kép) jutalmazták. A korábbi versenyben (*Giacomo Leopardi*) elért eredményéhez hasonlóan az Országos Széchényi Könyvtárban restaurátorként dolgozó **B. Fischer Christina** könyvkötő művész ezúttal

2. kép. A művésznő

1. kép. Emléklapok két oldalról

is bekerült a száz kiválasztott díjazott közé. Az alkotó elmondta, hogy beküldött munkájával megpróbálta *Assisi Szent Ferenc* örökké lángban, lázban égő lelkületét szimbolizálni, figyelembe véve a vers eredeti pergamenre írott képének a

reá hatást gyakorolt látványát. A piros színű kötésborítás papírból készült. A kontúrozott festett pergamen berakás az elő- és a hátsó táblán egyaránt fekete tussal és narancssárga vízfestékkel rajzolt. *Christina* a könyvtest belsejébe illusztrációkat készített, a vers különböző nyelvű változatai közé néhány aquarell festményt illesztett be. A védőtok is igazodik a kötés stílusához; ívesen formázott szelű, szintén pirosra festett papírral borított, élein pergamen megerősítéssel. A díjazott száz alkotást megtekinthette a nagyközönség Brüsszelben, a Bibliotheca Witto- kianában 2003. január 25-ig.

Szeretettel gratulálunk *Christina* (2. kép) eredményeihez és további sikeres munkát kívánunk neki.

Érdeemes néhány igen fontos gondolatot kiemelni és rövidítve összegezni az 1998-ban *Giacomo Leopardi* születésének 200. évfor-

dulója alkalmából megrendezett I. Nemzetközi Könyvkötészeti Kiállítás és Verseny katalógusában (Maestri Rilegatori per L' Infinito-Prima Mostra Internazionale di Rilegatura d'Arte in Italia), *Michel Wittock*, a Tudományos Bizottság elnökének leírt szavait, amelyek a könyvművészetet, a könyvkötő művészeket értékelik. A kiállítás célja az volt, hogy megadják a kreatív könyvkötészetnek azt a státuszt, amelyre rászolgált.

„Ez a művészeti ág teljesen hiányzik az iskolából és láthatatlan a kulturális eseményeken és kiállításokon. Valójában, ha egy művelt embertől megkérdezzük, ki volt *Grolier*, valószínűleg mi lesz a válasz? Talán egy svájcisapka-fajta? A kiállítás ötlete ezen a talajon fogant meg, amely sivataggá vált az elhanyagoltság évszázadai során. Szinte délibábként öltött alakot a nehézségek áradatában. Végül szépségében pompázik, amint ezt ez a katalógus is bizonyítja. Amennyiben megbecsüljük a könyvművészetet, ez is az örökségüknek tekinthetjük.” Amik szakember által megfogalmazódtak ebben az előszóban, azért tartom jelentősnek, mert az általam bemutatott *Christina* művészeti tevékenysége szempontjából is meghatározó alapon dolatok. „Ahol valódi alkotás van, ott van művészet is”. Senki nem válik művésszé, csupán azért, mert azt állítja magáról, hogy kreatív. Sokkal inkább születni kell a művészetre, és a tehetségnek pedig fejlődni, érnie kell az idő múlásával és a tanulás, továbbképzés folyamán. A dekoratív könyvkötészet területén nem elég valamilyen módon összeállítani különböző színáryalátú bőrdarabokat, anyagtipusokat, hajlamosan az extravaganciára. Az ilyen jellegű „munkák” igencsak kérdésesek, becsapnak minket a mű „művészi” értékét illetően. Mint *Michel Wittock* is kiemeli; a tökéletes technika birtoklásán kívül a könyvkötőnek ezeken a versenyeken a művészi hajlamáról, tehetségéről is tanúbizonyságot kell tennie, abban az esetben, ha a könyvkötő az alkotás előállítója (még egy virágcsokor tökéletes harmóniában történő elrendezése sem egyszerű feladat). Míg a festő vagy a szobrász teljes alkotási szabadságot élvezhet az alkotási folyamatban, a könyvkötőnek, maga a könyv által felállított korlátok között kell dolgoznia. A forma és a tartalom egysége nem azt jelenti, hogy a könyvkötés dekoratív megjelenítésének szükségszerűen a könyv tartalmát kell tükröznie. Hol marad akkor a könyvkötőnek, – ha valódi művész – a saját személyisége, amelyet feltétlenül meg kell őriznie?

Fischer Christina azon „csöndesek” közé tartozik, akik nem sokat beszélnek magukról és mun-

kájukról, ezért nem sokat tudnak róla, még talán a szakmai „berkekben” sem.

1998-ban a következő rövid szakmai tájékoztató jelent meg róla a katalógusban (amelyben csak néhány tényszerű adat közli művészi tevékenységének állomásait):

- 1945 Született Németországban.
- 1962-64 Tanulmányok Willy Schürer iparművészeti műhelyében, Lipcse
- 1966 Könyvkötőműhely, Grassimuseum, Lipcse
- 1970-ig Iparművészeti Műhely, Willy Schürer, Lipcse
- 1971 Áttelepülés Magyarországra
- 1975 óta az Országos Széchényi Könyvtár Restauráló Műhelyében dolgozik Budapesten
- 1982 IBA- Nemzetközi Kiállítás, Lipcse
- 1985 Nemzetközi Könyvkiállítás, Párizs
- 1992 Ascona, Prix Paul Bonet
- 1993 I. Pastel-Bienale Esztergom, Magyarország
- 1994 Tregaskis Jubileumi Kiállítás, Anglia
- 1997 Önálló kiállítás, Budapest

A felsorolás azóta már kiegészült a fent említett kiállításokkal. Jelenleg pedig *Christina* egyik új alkotása Svájcban szerepel. A témát a Bibliából vették: „Das Hohelied von Salomo” (Énekek éneke), és egy kötetben belül öt nyelvű fordításban jelent meg.

Kevesen tudják róla, hogy német származású és Lipcséből érkezett, ahol évszázados hagyományai vannak a nyomdászatnak, a könyvkötésnek, könyvművészetnek. Ott nőtt föl a könyvészet egyik nagy fellegrvárában, és ez tanulmányai számára is meghatározó volt. (Aki ebben a városban szerzett oklevelet, azt bárhol a világon elismerték.) Egy helybeli család magánvállalkozása által létrehozott iparművészeti boltban, kézműves tanműhelyben tanult és dolgozott, elsajátítva a könyvkötőmester-séget. Nem volt könnyű bekerülni *Willy Schürer* műhelyébe. A jelentkezőknek a két hétig tartó próbaidő folyamán, megfigyelés alatt különböző ügyességet igazoló feladatokkal kellett megbirkózniuk. Olyan műhelyből indult el, ahol megtanult bánni az anyagokkal, pontosság, igényesség volt a mérték. Szigorú rend uralkodott, csak tisztán, precízen, esztétikusan elvégzett munkával lehetett megmaradni. A fantáziadús alkotótevékenységre nyitott mester lehetőséget adott tanuló „inasának”

oktatást rengeteg gyakorlat egészítette ki. A két mester és egy tanuló nemcsak könyvek kötésével foglalkozott, hanem egyedi megrendelésre készültek ott mindenféle formájú díszdobozok, eladásra szánt változatos iparművészeti ajándéktárgyak is, főleg papír, bőr és pergamen anyagból. A játékok, belsőépítészeti munkák, pergamendobozok textillal vagy bőrrrel kombinálva, fagombokkal díszítve, fényképtároló dobozok, a szitanyomás alkalmazása, horoszkópos pergamen könyvjelzők készítése mind-mind alkalmat adtak a feladatmegoldó képesség megmutatására. *Christinának* bőven jutott lehetősége a kezűgyességét továbbfejleszteni, a jó fogásokat ki tapasztalni, elsajátítani. Az órák műhely az ott gyártott, a fentiekben már felsorolt tárgyak, díszműalkotások eladásából és a könyvek bekötéséből befolyt bevételből tartotta fenn magát. A műhely egyik legemlékezetesebb munkái közé tartozott, amelyben *Christina* is közreműködött, az volt, amikor az NDK állami apparátusa különleges feladattal látta el őket. Az akkori kommunista pártvezető *Walter Ulbricht* nem vetette meg az elegáns, reprezentatív bútorokat. Ezt a műhelyt bízták meg egyedi igényeinek ellátásával, egy gyönyörű íróasztal elkészítésével, amelynek a felületét pergamennel kellett beborítaniuk. Fontos, egész országot érintő aláírások történtek ezen az asztalon, nem voltak nélkülözhetőek a kiegészítő irodai tárgyak sem. Elkészült egy teljes garnitúra; a szintén pergamenborítású írómappa, toll-, ceruza- és tinta tartó.

A hidroszkópos, a levegő nedvességtartalmára érzékenyen reagáló pergament sokan nem kedvelik, problémás anyagnak, nehezen kezelhetőnek vélik. *Christina* azon szakemberek közé tartozik, aki sokat foglalkozott vele, így a megmunkálása, a vele való munka nem okoz számára nagy problémát. Tudja, hogy ezzel a cserzés nélküli bőrrrel óvatosan kell bánni, mert kellő tapasztalat nélkül kiszámíthatatlanul viselkedhet. Volt alkalma gyakorlatot szervezni Berlinben is, ahol műhelytársaival együtt olyan feladatot kaptak, hogy borítsák be a berlini TV-torony tetején lévő forgókávéháznak a bárpultját per-

gamennel. Azbeszt falát különlegesen szép, a sötétvöröstől kezdve fekete színben pompázó dekoratív erezetű pergamennel borították be. Nem kis feladat volt már maga az előtervezés sem, mert a pergamen darabok illesztésekor figyelembe kellett venni az anyag erezetének szerteágazó futását. A kiváló minőségű pergamen mellé természetesen megbízható ügyes kezekre is szükség volt.

Christina 25 éve dolgozik immáron az Országos Széchényi Könyvtárban restaurátorként. A Könyvtár régi gyűjteményében számtalan pergamenborítású könyv is található. Számára azok helyreállítása ennyi év után már nem okozhat problémát. Bizonyára a restaurálási munkái között emlékezetes marad számára mindig a Törökországban helyreállított Istanbuli Antiphonale is. *Christina* „vallomása” a pergamenről és a könyvtervezésről: „A pergamen különleges anyag, nem hagyja magát, minden darabbal bizonyítani kell. Szép nemes, nem halott anyag. Ha ért hozzá az ember, akkor jól lehet kezelni, használni, persze nagyon kell figyelni rá (mint a kisgyermeknél, minden lépését, mozdulatát, rezzenését). Először nem szerettem, de fokozatosan megtanultam bánni vele. Nem szabad szétzártni, nagyon kel ismerni. Fontos, hogy jó minőségű legyen, szeretni kell, csak érzéssel lehet vele dolgozni. A restaurálásakor nem élhetem ki magam, szükségem van más alkotások létrehozására is. Van egy belső igényem arra, hogy saját ötleteimet megvalósítsam, mindig az adott témához. De előfordul az is, hogy megtervezek egy könyvborítót és ahhoz lehet történetet kitalálni. A tervezés nagyobb nyugalmat ad, a könyvnek legyen ruhája, a tartalomhoz formát ad. Ha adott a téma, akkor nehezebb a feladat, nem szaladhatnak el a gondolataim, nem lehet túllépni az adott illusztráción. A restaurálás a végén, a befejezéskor ad számomra nyugalmat, ott nem lehet hozzáadni a saját egyéniségemet. Egy középkori kódexet megahamisítani a saját fantáziámmal?! Az dráma lenne!”

Köszönöm *Christinának*, hogy beszélt munkájáról.

Ádám Ágnes

200 dollárért adtak egy A4-es ív WASA papírt

1961-ben a svédországi Tumba papírgyár a legemlékezetesebb megbízást kapta és elkezdett WASA papírt gyártani.

1961 márciusában Stockholmban kiemelték

a tengerből az 1628-ban elsüllyedt svéd hadihajót, a WASA-t. A munkálatok során rátaláltak a hajó horgonykötelére is, ami kenderből készült. Felvették a kapcsolatot a még működő kötélké-

szítókkal, akik szerint a négy horgonykötél hossza mintegy 200-220 méter volt egyenként. A vizsgálatok során kiderült, hogy a kötél nagyon rossz állapotban volt. Egy része szinte szétmálolt, más része viszont jobb állapotban volt a konzerválás szempontjából, ezt fémcsövek segítségével 2 méteres darabokban a felszínre hozták. Voltak a kötélnak erős és jó állapotban megmaradt részei is. Ezek a részek azért maradtak jó állapotban, mert kátránnyal szennyeződtek erősen, ami valószínűen a hajó raktárából ömlött a kötéltre.

A hajókötél igen erősen szennyezett részeit a normál feltáró munkával nem lehetett megmenteni, de a Wasa Bizottság elhatározta, hogy ezt a leletet megtartják.

Amikor 1961 júliusában a hajókötélet a felszínre hozták, mintegy 12 tonnányit nyomott az a mennyiség, amit nem lehetett konzerválni. Ennek a mennyiségnek mintegy 75%-a szennyeződés volt: víz, rozsdá, agyag, kátrány és fa. De a maradék 25% növényi rost volt.

A nem konzerválható hajókötél sorsa addig volt probléma, amíg a főrestaurátor ki nem találta, hogy tisztítsák meg a kenderet és készítsenek belőle papírt. Ekkor kérték fel a Tumba papírgyárat, hogy vegyenek részt a munkában.

Amit a gyárban először láttak, az az volt, hogy az ajánlott nyersanyag egy zsák sáros, iszapos törmelék. Azonnal a laboratóriumba vitték és a törmelék napokon keresztül áramló vízzel mosták. A törmelék fa és rozsdá nagy részét ezzel az eljárással eltávolították.

Ezután kiemelték az anyagot és egy örlőbe tették. Majd lapot képeztek belőle. A megszáritott lapoknak gyönyörű méz színűk volt és sötétebb pöttyök voltak benne.

Ezeket a próbalapokat megmutatták a Wasa Bizottságnak és a Tumba gyár megbízást kapott arra, hogy papírt készítsen az 1628-ban elsüllyedt Wasa hadihajó horgonykötéléből. A megadott méret többé-kevésbé egy A4-es ív kétszerese volt, a színe pedig nem halványabb, mint az elkészített mintalapok színe. A papírt enyvezték, hogy írni lehessen rá. A Bizottság kiválasztott egy vízjelet is, ami egy kévét ábrázolt (a svéd Wasa dinasztia emblémája), valamint a WASA szó és az elsüllyedés évszáma, 1628 szerepelt rajta. A papírt kézzel merítették, vágatlan széle volt, négyzetmétertömege pedig 90 g körüli.

A Wasa Bizottság konzerváló osztálya a horgonykötélet előzetesen durván megtisztított-

ta, toluollal extrahálta, finom mosást és tisztítást végzett, mielőtt az anyagot a Tumba papírgyárnak átadta. A gyárban azután a következő műveleteket végezték a kender hajókötéllal. Főzés, mosás örlőben, klóros fehérités, lúgos mosás, utófehérités nátrium-hipoklorittal, mosás vízzel, a maradék klór semlegesítése, víztelenítés. Ezután kétféle örlőben kezelték, gyantanyvet, állati nyvet és alumínium-szulfátot adagoltak hozzá, majd lapokat képeztek belőle, amelyeket hidraulikus présrel préseltek és meleg hengeren szárították. Végül az iverket 100-as csomagokba szerelték ki.

1962. július 6-án szállította a Tumba papírgyár a kész papírokat a Wasa Bizottságnak. A magas ára ellenére, különösen az amerikaiak kapkodtak érte. Volt aki 200 dollárt is adott egy lapért. (1962-ben 1 USD értéke 11,74 HUF volt.) Összesen mintegy 30 000 lapot készített a gyár, a Wasa Bizottságnak pedig mintegy 3 M SEK haszna volt belőle.

Forrás: RUDIN, Bo: Making paper. Vällingby, Rudins, 1990. 100-103. p.

T. Zs.

A világ legszebb könyve

A „Waski – a japánpapír tradíciója és művészete” című könyvével nyerte el a japán Mariko Takagi a Könyvművészeti Alapítvány legmagasabb kitüntetését az „AranyBetű” címet.

Ezzel a Fachhochschule Münster design ágazatának japán hallgatója nyerte el diplomamunkájával a világ legszebb könyve címet.

Ennek a könyvnek a szerkezete azt mutatja, hogy a japán esztétika és az európai tradíció szoros kapcsolatban van a könyvkészítés és a nyomdászat terén, hangzott a szakzsúri értékelése a „Világ legszebb könyve” versenyén.

A világ legkisebb könyve

A Leipziger Verlag Faber et Faber „Képes ABC” című könyve jelenleg a világ legkisebb könyve. A kézi borkötésű mű csak 2,4 × 2,9 mm.

A könyv nagytű alatt készült. A 26 oldal mindegyikén az abc egy-egy betűje látható. A könyv ára 65,40 euró.

Ennek a miniatűr könyvnek már a klasszikus múltban is volt elődje, akkor is kézzel írtak mikroszkópikus betűket. Így maradt ránk Homérosz Iliásza, amit egy vékony papirusztekercsen egy dióhéjban találtak meg.

Később a középkori fejedelmi kastélyokban és zárdákban mindenképp miniatűr kalendáriumokat és vallásos kiadványokat szerkesztettek.

Forrás: PapierMacher. 11. 2002. nov., 26.p.